

**DETERMINANTY WYSTĘPOWANIA ZJAWISKA PRZYJAŹNI W RELACJI DZIECKO
– DOROSŁY W ŚWIELE WYNIKÓW BADAŃ PRACY WŁASNEJ**

Magdalena Wieczorek

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Nowy Świat 28/30, 62-800 Kalisz
E-mail: m.miko15@wp.pl

ABSTRAKT

Cel badań. Celem badania było sprawdzenie, czy możliwe jest wystąpienie zjawiska przyjaźni w relacji dziecko – dorosły, i określenie jego kluczowych determinant.

Metodologia. Badaniu poddanych zostało 5 dzieci – uczniów edukacji wczesnoszkolnej, którzy korzystali z pomocy i wsparcia tej samej korepetytorki. W związku z powyższym badanie przeprowadzono w oparciu o wnikliwe studia indywidualnych przypadków, które zostały poddane porównaniu. W badaniu wzięto pod uwagę również analizę dokumentów, obserwację i wywiad.

Wyniki i wnioski. Badania wykazały, iż kluczową determinantą występowania zjawiska przyjaźni jest indywidualny zbiór cech osobowościowych zarówno dziecka, jak i osoby dorosłej. Co więcej, przeprowadzone badania wykazały, iż znaczący wpływ na jakość relacji dziecko – dorosły, dorosły – dziecko ma relacja dziecko – rodzic, rodzic – dziecko oraz sytuacja rodzinna dziecka. Tym samym badania wykazały, iż to, czy między dzieckiem a dorosłym dojdzie do relacji opartej na zjawisku przyjaźni, zależy głównie od dziecka.

Słowa kluczowe: zjawisko przyjaźni, determinanty przyjaźni, relacja dziecko – dorosły

Determinants for occurrences of friendship in child-adult relations based on the results of personal research

ABSTRACT

Aim of the study. The aim of the article is to check if it is possible for friendship in child – adult relations to occur, and to specify its key determinants.

Methodology. The study was conducted on five children from early school education, who were supported by the same tutor. Therefore, the research was carried out based on deep study of individual cases that were compared with one another. Furthermore, analyses of documents, observation and interviews were also taken into account.

Results and conclusions. Research showed that the key determinant for occurrences of friendship in child–adult and adult–child relations is a child’s, as well as an adult’s,

own set of individualistic characteristics. What is more, the research revealed that the child–parent and parent–child relation, and also the family situation of the child, has a significant influence on the quality of child–adult and adult–child relations. The research also showed that it primarily depends on the child whether a relationship between them and an adult based on the phenomenon of friendship will occur.

Key words: occurrence of friendship, determinants of friendship, child–adult relation

WPROWADZENIE

„Przyjaźń ma dla ludzi bardzo duże znaczenie. Trudno bez niej wyobrazić sobie szczęśliwe życie. Nie potrafimy myśleć o niej inaczej, jak tylko o czymś wartościowym, czymś, czego życzymy sobie i innym. Przyjaźń jest koniecznym warunkiem ludzkiego rozwoju, zarówno na poziomie psychicznym, jak i społecznym” – twierdzi Tomasz Prusiński (2015, s. 9). Rozwijając tę myśl zauważyć można, iż zdecydowana większość ludzi pragnie być przyjacielem i mieć przyjaciela. W świecie współczesnej niestabilności systemów wartości zjawisko przyjaźni zdaje się być jedną z wartości niezmiennie od tysięcy lat pożądanym.

Pierwsze zapiski o przyjaźni jako wartości nadrzędnej znaleźć można już w dziełach starożytnych Greków. Jej rola i znaczenie pomimo upływu lat są niezmiennie. Przyjaźń wciąż wysoko usytuowana jest w hierarchii wartości człowieka, o czym świadczą współczesne badania. Zainteresowanie przyjaźnią jako przedmiotem badań wykazuje wielu badaczy, stąd też wciąż uaktualniane są jej definicje i cechy charakterystyczne. Jednakowoż najczęściej badanymi rodzajami przyjaźni są przyjaźnie mieszczące się w kategoriach: dorosły – dorosły, dziecko – dziecko.

Unikając powielenia istniejących badań niniejsza praca wychodzi poza wspomniane kategorie i przedmiotem badań czyni relację przyjaźni dorosły – dziecko wraz z jej determinantami występowania. Uzyskane wyniki oparte na porównaniu pięciu studiów indywidualnych przypadków wskazują na istnienie specyficznych cech i determinant występowania przyjaźni w relacji dorosły – dziecko, dziecko – dorosły.

RELACJE MIĘDZYLUDZKIE

Człowiek przez całe życie wchodzi w rozmaite relacje społeczne. Poprzez nie należy rozumieć (zgodnie z definicją Encyklopedii PWN) „względnie trwałe oddziaływanie na siebie 2 lub więcej jednostek, które własne zachowanie uzależniają, świadomie lub nieświadomie, od aktualnego lub spodziewanego zachowania innych uczestników interakcji” (*Encyklopedia PWN*). Tym samym rozumieć można, iż każdy człowiek jest niejako „skazany” na wchodzenie w różnego rodzaju relacje międzyludzkie.

Halina Wasilewska (2013, s. 85) zauważa, iż „egzystencja człowieka wymaga kontaktu z innymi osobami. Ludzie są istotami relacyjnymi. Człowiek żyje nie tylko dla siebie, ale także dla innych ludzi. W komunikacji interpersonalnej rodzi się człowieczeństwo, jeżeli każda z zainteresowanych osób jest otwarta na komunikat z drugiej strony. Może być to forma kontaktu bezosobowego i osobowego, w toku życia rodzinnego, szkolnego, towarzyskiego lub zawodowego. Kontakt pomiędzy co

najmniej dwoma osobami, który wymaga wzajemności i współpracy, kiedy obie strony odsłaniają swoje wybory lub uczucia i postrzegają tę drugą ze zrozumieniem, jest formą komunikacji osobowej”. Podobną myśl (w ślad za Arystotelesem) prezentuje Elliot Aronson (2009, s. 5). twierdząc, iż „człowiek jest z natury istotą społeczną; jednostką, która z natury, a nie przez przypadek żyje poza społecznością, jest albo kimś niegodnym naszej uwagi, albo istotą nadludzką. Społeczność jest w naturze czymś, co ma pierwszeństwo nad jednostką. Każdy, kto albo nie potrafi żyć we wspólnocie, albo jest tak samowystarczalny, że jej nie potrzebuje, i dlatego nie uczestniczy w życiu społeczności, jest albo zwierzęciem, albo bogiem”.

Tym samym warto podkreślić, iż człowiek zobligowany jest do życia w społeczeństwie, z ludźmi i dla ludzi. Wszelkie jego działania są zatem działaniami wpływającymi na jego jakość życia w społeczeństwie. To zatem, w jaki sposób się zachowuje, w jakie relacje wchodzi, rzutuje na jego społeczny wizerunek. Co więcej, życie w społeczeństwie okazuje się być nie tylko zewnętrzną koniecznością, ale przede wszystkim wewnętrznym zadaniem, gdyż tylko człowiek żyjący w społeczeństwie, uczestniczący w szeregu różnorodnych relacji, rozwija się. Anna Gutowska (2013, s. 2), powtarzając za Leonem Niebrzydowskim, stwierdza: „człowiek jako istota społeczna wzrastać i rozwijać się może tylko w otoczeniu innych osób. Trwałe, bliskie stosunki interpersonalne są niezbędne do zaspokojenia potrzeby kontaktu emocjonalnego, będącego źródłem wielu poczynań człowieka i nadającego sens jego życiu”. Dodatkowo Anna Nowak i Mateusz Szafrąński (2016, s. 29) wskazują na fakt, iż „człowiek (...) by prawidłowo funkcjonować, potrzebuje kontaktu z innymi ludźmi. Kontakt ten jest potrzebny ze względu na nabywanie i kształtowanie różnorodnych kompetencji w trakcie procesu socjalizacji jednostki. Nabyte umiejętności pozwalają osobie na kształtowanie siebie, kontaktu społecznego oraz swojej kariery i ścieżki życiowej”.

ZJAWISKO PRZYJAŹNI – PRZEGLĄD DEFINICJI

Wśród różnego typu relacji najbardziej znaną i powszechną jest relacja oparta na zjawisku przyjaźni. Wiele osób posługuje się tym terminem, określając w ten sposób relację, w jakiej się znajduje, nie przywiązując jednak wagi do znaczenia tego terminu. W literaturze odnaleźć jednak można rozróżnienie relacji opartej na zjawisku przyjaźni i relacji cechującej się koleżeństwem czy braterstwem. Już w samej Encyklopedii PWN (*Encyklopedia PWN*) znaleźć można znaczące różnice definicyjne: znajomość – „utrzymywanie z kimś stosunków towarzyskich”; koleżeństwo – „przyjazne stosunki między kolegami”; przyjaźń – „bliskie, serdeczne stosunki z kimś oparte na wzajemnej życzliwości i zaufaniu”.

Z antropologicznego punktu widzenia przyjaźń od czasów „starożytności greckiej uważana była za najbardziej wyrazistą formę miłości” (Pazgan 2003, s. 159). Według Platona bowiem nieodzownym fundamentem każdej przyjaźni jest dobro, które prawdziwie łączy obie strony relacji (Pazgan 2003). Z kolei zdaniem Arystotelesa przyjaźń jest jedną z głównych cnót, która pozwala poznać nie tylko samego siebie, ale również otaczający świat (Pazgan 2003). Również święty Tomasz z Akwinu postrzega przyjaźń jako swoistą relację doskonałą, a do jej cech charakterystycznych zalicza wszelkie atrybuty Boga, w tym: miłosierdzie, łaskawość, prawdę, męstwo oraz

łaskę (Pazgan 2003). Także Natasza Szutta (2010, s. 216) uważa, iż „przyjaźń to relacja wzajemnej bezinteresownej troski o dobro przyjaciela, ze względu na niego samego. Relacja, którą charakteryzuje głęboka zażyłość, odzwierciedlona w obopólnym zaufaniu do siebie, potwierdzona silną potrzebą kontaktu i wspólnego działania”.

Chcąc dookreślić wspomnianą przyjaźń warto zapoznać się z definicyjnością przyjaźni prezentowaną na łamach Pisma Świętego. Jak podkreśla Alicja Ratyni (2008, s. 6), „niezwykłym wzorem przyjaźni jest postawa Boga wobec człowieka”. Za swoisty przykład przyjaźni autorka wskazuje relację zachodzącą między Jezusem a Piotrem, a wśród jej cech charakterystycznych wyróżnia pomoc przy kształtowaniu umysłu i uczuć. Powtarzając bowiem za św. Janem, twierdzi ona, iż „przyjaźń zawsze prowadzi do szczęścia, gdyż dojrzała przyjaźń w każdej formie jest wyrazem miłości” (Ratyni 2008, s. 7).

O przyjaźni jako miłości pisze także H. Wasilewska (2013): „przyjaźń tworzy się poprzez gesty dobroci, które pokazują, że komuś na kimś zależy. Jednym z elementów kontaktów międzyludzkich są rytuały: wspólne posiłki, przekomarzanie się, pożyczanie zabawek, spełnianie przysług, wspólna praca” (s. 90).

Ważny aspekt rozważań nad przyjaźnią stanowi pogląd Izabelli Andrzejuk (2011, s. 6), która wyodrębnia następujące rodzaje przyjaźni:

- przyjaźń użytecznościowa - druga osoba jest niezbędnym elementem osiągnięcia celu (potrzeba wzajemnej korzyści);
- przyjaźń dająca przyjemność – druga osoba jest źródłem przyjemności (potrzeba wzajemnej przyjemności);
- przyjaźń szlachetna – dobro drugiej osoby jest najważniejsze, jest swoistym celem relacji (wzajemna równość).

Jednakowoż „przyjaźń jest dziełem człowieka, i zawiera w sobie wyraźny wybór osoby – drugiego Ja, do którego się zwraca” (Wasilewska 2013, s. 91). Tym samym zauważyć można, iż „dojrzała forma przyjaźni akceptuje pełnię człowieka i pozwala dostrzec jego wady” (Wasilewska 2013, s. 91) i pracować nad nimi.

Ważnym jest również zatem odpowiedni dobór przyjaciela. Nie jest to jednak wybór łatwy. Nawiązanie relacji opartej na przyjaźni jest bowiem procesem długotrwałym i zależnym od różnorodnych determinant. Mariola Szczepańska i Elżbieta Gaweł-Luty (2009), za L. Niebrzydowskim, wyróżniły następujące czynniki świadczące o przyjaźni:

- wysoki poziom dobrowolnej, wzajemnej zależności;
- dążenie do własnej wartości i równowagi psychicznej;
- włożenie wkładu własnego w daną relację;
- chęć współpracy;
- wzajemne zaangażowanie;
- wspólne przeżywanie wartości podwyższających samoocenę.

Dopiero zaistnienie ich wszystkich daje możliwość wejścia w relację opartą na przyjaźni. Za główną zatem determinantę przyjaźni należy uznać swoistą wzajemność relacji minimum dwóch osób, które zaangażowane w te relacje dążą do wzajemnego dobra. Tym samym należy pamiętać, iż – jak pisze Barbara Pietkiewicz (2000, s. 6) – „miłość może istnieć bez wzajemności, przyjaźń nie”.

W związku z powyższym za przyjaźń można uznać taką relację, która opiera się na obustronnym dążeniu do wzajemnego dobra, które cechuje chęć współpracy, zaan-

gażowanie i zaufanie. Tym samym członków relacji nie musi łączyć pokrewieństwo, miejsce zamieszkania, wiek czy płeć. W relacji tej liczy się przede wszystkim szeroko rozumiana zasada wzajemności i pomocniczości pomimo upływu czasu.

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

W odniesieniu do wspomnianych teorii w listopadzie 2013 roku rozpoczęto badania nad pięciorgiem dzieci – uczniów kaliskich szkół podstawowych w wieku wczesnoszkolnym, którzy korzystali z pomocy i wsparcia tej samej korepetytorki. Wśród grupy badanej znalazły się 3 dziewczynki oraz 2 chłopców.

Celem podjętych badań było sprawdzenie, jakie determinanty warunkują wystąpienie przyjaźni w relacji dziecko – dorosły. Badania oparto na zestawieniu pięciu studiów indywidualnych przypadków oraz analizie dokumentów, obserwacjach oraz wywiadach. Przedmiotem analizy uczyniono zatem zachowania uczniów i korepetytorki oraz podjęte przez nich czynności, które uzupełniono o sytuację rodzinną i społeczną uczniów.

Uzyskane w ten sposób wyniki i wnioski poddano kolejnemu badaniu mającemu miejsce we wrześniu 2017 roku, które oparte zostało o obserwację spotkania uczniów ze swoją korepetytorką po dwuletniej przerwie. Zabieg ten miał na celu potwierdzenie autentyczności przyjaźni, która pomimo upływu czasu nie uległaby rozpadowi.

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Pierwsza część badań oparta została na obserwacji cotygodniowych spotkań uczniów z korepetytorką oraz wywiadzie, które miały na celu przybliżenie sytuacji rodzinnej i społecznej dzieci oraz określenie charakteru ich relacji z korepetytorką. Zgromadzone materiały pozwoliły na stworzenie charakterystyki uczniów.

A.: Uczennica klasy 3, pochodzi z rodziny pełnej, oboje rodzice pracują. Matka jest sprzedawcą, a ojciec kierowcą. A. mieszka razem z rodzicami i babcią w niewielkim mieszkaniu, jednakże ze względu na wykonywany zawód ojciec pojawia się w nim raz na miesiąc. Warunki mieszkaniowe są dobre. W domu panuje pozytywna atmosfera.

Z.: Uczennica klasy 1, jest dzieckiem z drugiego małżeństwa matki. Poza nią rodzice mają dzieci z poprzednich małżeństw, jednakże w domu mieszka tylko ona z matką, gdyż ojciec na stałe przebywa za granicą, a do domu wraca tylko na święta. Matka zaś pracuje jako przedstawiciel handlowy, przez co często przebywa poza domem. Podczas jej nieobecności dziewczynka pozostaje pod opieką babci. Warunki mieszkaniowe są dobre. W domu panuje pozytywna atmosfera.

J.: Uczennica klasy 3, pochodzi z rodziny pełnej, w której wychowuje się wraz z młodszą o 5 lat siostrą. Oboje rodzice pracują. Matka jako fryzjerka często przenosi pracę do domu, gdzie świadczy usługi prywatnie. Ojciec natomiast jest kierowcą i do domu przyjeżdża raz na dwa tygodnie. Podczas nieobecności rodziców w domu nad dziewczynkami opiekę sprawują babcia bądź sąsiadka. Warunki mieszkaniowe są dobre. Rodzina mieszka w 3-pokojowym mieszkaniu, w którym panuje atmosfera wzajemnej pomocy i życzliwości.

K.: Uczeń klasy 3, pochodzi z rodziny pełnej, w której wychowuje się wraz z młodszym bratem. Rodzice pracują: matka jako sprzedawca, ojciec natomiast zajmuje stanowisko kierownicze w dobrze prosperującej firmie. Rodzina mieszka w dużym domu na przedmieściach Kalisza. Warunki mieszkaniowe są dobre, a atmosfera pozytywna.

D.: Uczeń klasy 1 jest młodszym bratem K.

W trakcie prowadzenia obserwacji zajęć podjęto również działania mające na celu ustalenie krótkiej charakterystyki korepetytorki. Tym samym przeprowadzono z nią wywiad bezpośredni, w trakcie którego ustalono, iż pani M. ma 20 lat i jest studentką 2. roku pedagogiki. Od kilku lat mieszka samotnie w Kaliszu, dokąd przeprowadziła się z domu rodzinnego znajdującego się 30 km od Kalisza. Jest najstarszym dzieckiem spośród trojga rodzeństwa. Oboje rodziców pracują – matka jako nauczycielka w szkole podstawowej, ojciec jako kierownik w prywatnym zakładzie. Warunki mieszkaniowe są dobre, a atmosfera pozytywna.

Po zapoznaniu się z sytuacją rodzinną i społeczną badanych osób, a także ich indywidualnymi predyspozycjami, uwagę skupiono na przebiegu spotkań dzieci z korepetytorką, uzupełniając je o wywiady i analizę dokumentów. W rezultacie otrzymano indywidualną charakterystykę zajęć każdego z pięciorga dzieci.

Charakterystyka zajęć A.: Korepetytorka z A. poznały się na początku września 2013 roku. Ich spotkania odbywały się regularnie, 2 razy w tygodniu po 60 min. Korepetytorka miała za zadanie pomóc dziecku w nauce języka angielskiego, z którym sobie ono nie radziło. Na początku A. była bardzo zamkniętym dzieckiem. Korepetytorka miała ogromny problem, żeby nawiązać z dzieckiem dialog. Zajęcia skupiały się wokół rozwiązywania kolejnych ćwiczeń i opierały się na monologu korepetytorki. Relacja zmieniła się dopiero w momencie pojawienia się problemów rodzinnych u A. (jej rodzice postanowili się rozwieść). W tym momencie jej postawa względem korepetytorki przeobraziła się z postawy zamkniętej w otwartą. A. nie mogąc znaleźć uwagi i kontaktu u rodziców, zaczęła szukać ich u korepetytorki. Stało się to przyczyną zmiany formy zajęć. Od tej pory każde spotkanie rozpoczynało się krótką rozmową, którą zawsze inicjowała korepetytorka. Krótkie pytania dotyczące tego, „co zdarzyło się w szkole”, „jak minął dzień”, pozwalały dziewczynce wejść w głębszą relację, która utrzymywała się do zakończenia problemów w domu (rodzice jednak nie rozwiedli się). Po „uspokojeniu się” relacji z rodzicami A. znów nie potrzebowała tak dużej uwagi ze strony korepetytorki i ich relacje uległy znacznemu spłyceniu, jednakże wciąż były one pozytywne, oparte na wzajemnej życzliwości.

Charakterystyka zajęć Z.: Wspólne spotkania pani M. i Z. rozpoczęły się w listopadzie 2013 roku i przyjęły one bardziej formę rozwijania zainteresowań przedmiotowych dziecka niż korepetycji. Zajęcia odbywały się 3 razy w tygodniu i łączyły w sobie wielorakie przestrzenie edukacyjne. Już od początku obserwowalna była otwartość dziewczynki w stosunku do korepetytorki. Otwartość ta wynikała z faktu, iż dziewczynka знаła korepetytorkę ze szkoły, w której ta realizowała praktyki. Stąd też już od pierwszego spotkania dostrzec można było ogromną radość i jednocześnie spokój towarzyszące zarówno dziecku, jak i korepetytorce. Ze względu na sposób przebiegu zajęć (lekcje oparte na grach edukacyjnych, rozmowie, eksperymentach) przestały być one wkrótce traktowane przez obie uczestniczki jako forma korepetycji,

przyjmując szybko (styczeń 2014) nazwę „spotkań”. Każde „spotkanie” rozpoczynało się od wspólnej herbaty i rozmowy, po której następowało wspólne decydowanie o tematyce „dzisiejszych zabaw”. Zarówno korepetytorka, jak i dziewczynka starały się, aby spotkania miały charakter zabawy i w ten właśnie sposób, bawiąc uczyły się. Tym samym w lutym 2014 roku rozpoczęły wspólne obchodzenie wybranych świąt i z tej okazji obdarowywały się drobnymi upominkami i laurkami.

Charakterystyka zajęć J.: Korepetycje J. z p. M. rozpoczęły się w listopadzie 2013 roku z polecenia wcześniejszego korepetytora, który nie mógł już dłużej sprawować funkcji nauczyciela domowego. Rodzice za jego pośrednictwem poprosili p. M. o nieodpłatną pomoc przy edukacji J. Korepetytorka, tak jak w innych przypadkach, zgodziła się, traktując powierzone jej zadanie jako formę praktyki przed rozpoczęciem pracy w zawodzie. Początkowo zajęcia odbywały się cyklicznie – przed każdym sprawdzianem bądź jego poprawą. Zarówno dla J., jak i p. M. pierwsze zajęcia były bardzo trudne – tylko ze względów merytorycznych (zaczęły ujawniać się zaległości J. z lat poprzednich), ale również interpersonalnych, gdyż J. chciała traktować panią M. jak koleżankę, nie jak korepetytorkę. Dopiero po kilku miesiącach udało im się wypracować wspólny system pracy, który przewidywał, iż 60 min zajęć rozpocznie się 5-minutową rozmową, po której nastąpi 25 minut zajęć, kolejne 5 minut poświęcone na rozmowy i znów 25 minut zajęć. Często jednak zajęcia były przedłużane ze względu na fakt, iż przy ostatnich ćwiczeniach J. „nagle przypominało się”, jak wiele jeszcze nie powiedziała korepetytorce. Ostatecznie korepetycje zaczęły odbywać się 2 razy w tygodniu i miały formę nadrabiania zaległości. Przed sprawdzianem p. M. przychodziła dodatkowo raz w tygodniu, aby pomóc dziewczynce dokładnie się przygotować. W trakcie ich spotkań był czas zarówno na rozmowę, jak i naukę, gdyż cały proces edukacji oparty był przede wszystkim na wzajemnym zaufaniu. J. wierzyła, że korepetytorka zawsze chętnie jej pomoże, o ile ta będzie wykazywała ku temu chęci.

Charakterystyka zajęć K.: Praca z K. rozpoczęła się od zajęć pokazowych, które miały miejsce na początku września, a w których uczestniczył chłopiec wraz z ojcem. Po ich zakończeniu chłopiec zdecydował, że chciałby, aby p. M. uczyła go, przychodząc do niego raz w tygodniu na 60 min. Już od pierwszego spotkania zajęcia miały charakter dialogu i wzajemnej współpracy. Chłopiec wprost mówił, czego oczekuje od korepetytorki („co go nudzi”, a co „jest spoko”). Na tej podstawie p. M. przygotowywała kolejne zajęcia, starając się zapewnić na nich realizację nadrzędnego celu: umiejętności (samo)uczenia się K., o którą prosił jego ojciec. Chłopiec jednak niechętnie przyjmował propozycje korepetytorki dotyczące nowych metod kształcenia. Był uparty i szybko się zniechęcał. Często agresywnie reagował, gdy otrzymane zadanie wymagało od niego poświęcenia większej ilości czasu czy uwagi. Pomimo pojawiających się konfliktów na lekcjach dominowała atmosfera pozytywna. Stąd też zajęcia zawsze kończyły się porozumieniem i zarówno korepetytorka, jak i uczeń wychodzili z nich zadowoleni i bogatsi o nowe doświadczenia. Wzajemnie uczyli się od siebie nie tylko metod i form kształcenia, ale przede wszystkim „rozumienia” innej perspektywy patrzenia.

Charakterystyka zajęć D.: Zajęcia z D. p. M. rozpoczęła 2 miesiące później niż z jego starszym bratem K. Początek ich był jednak podobny. Pierwsze zajęcia polegały na

tw. lekcji pokazowej, w której (tak jak w przypadku K.) uczestniczył ojciec. Po nich D. zdecydował, iż chce kontynuować swoją edukację z p. M. w wymiarze jednego spotkania tygodniowo. D. jednak przez większość zajęć był zamknięty w sobie. Korepetytorce z trudem przychodziło uzyskanie informacji na temat zadanej pracy domowej, uzyskanych ocen czy zbliżających się kartkówek, sprawdzianów. D. niechętnie wchodził w jakikolwiek dialog z korepetytorką. Otwierał się wyłącznie w obecności ojca lub brata. Dopiero odnalezienie wspólnego zainteresowania, jakim była muzyka, okazało się sposobem dotarcia do chłopca. Stąd też od marca 2014 roku wszystkie zajęcia D. rozpoczynały się od wspólnej gry na pianinie i rozmów na temat ulubionych zespołów. Pomimo tego rozpoczęcie właściwej części zajęć powodowało „zamknięcie” się chłopca i wyłączanie z dialogu na rzecz biernego uczestnictwa. Dopiero chwilę przed zakończeniem spotkania chłopiec „na nowo” otwierał się i podejmował rozmowę.

Analizując powyższe przypadki zauważono, iż tylko w niektórych z nich dostrzec można przejawy relacji opartej na zjawisku przyjaźni. Wśród nich wyróżniono następujące zachowania dzieci:

- radowanie się obecnością korepetytorki,
- obdarowywanie korepetytorki drobnymi prezentami,
- wykonywanie korepetytorce prac plastycznych (laurek, obrazków, rzeźb),
- zwierzanie się korepetytorce z problemów,
- dzielenie się z korepetytorką radosnymi uniesieniami,
- okazywanie korepetytorce gestów chęci niesienia pomocy,
- dzielenie się z korepetytorką tajemnicami,

oraz następujące zachowanie korepetytorki:

- większa wyrozumiałość wobec popełnianych błędów,
- obdarowywanie dzieci drobnymi prezentami,
- poświęcanie zajęć na rozmowę,
- zostawanie u uczniów po zakończonych zajęciach,
- współodczuwanie niepowodzeń szkolnych i prywatnych dzieci.

W dwóch pozostałych sytuacjach relacje pomimo wzajemnej sympatii nie miały cech charakterystycznych dla przyjaźni. Interakcje te cechowały:

- obustronna życzliwość,
- pomoc korepetytorki w nauce,
- obdarowywanie korepetytorki drobnymi (okazjonalnymi) prezentami,
- pozytywna atmosfera zajęć,
- niezobowiązujące („luźne”) rozmowy.

Aby potwierdzić istnienie relacji przyjacielskiej pomiędzy korepetytorką a uczniami, zajęcia zakończono w czerwcu 2015 roku i przez 2 lata ich nie wznawiano w celu sprawdzenia jakości relacji po upływie określonego czasu. W 2017 roku doprowadzono do spotkań uczniów z korepetytorką. Odbływały się one niezależnie od siebie w warunkach domowych, w których wcześniej uczniowie mieli możliwość pracy z korepetytorką. Każde z nich wyglądało jednak inaczej.

Charakterystyka spotkania z A.: Spotkanie odbyło się w godzinach popołudniowych, tuż po zakończonych przez A. lekcjach. Dziewczynka była kulturalna i uprzejma, jednak nie okazywała głębszych emocji. Rozmowa A. i p. M. polegała na obustronnym zadawaniu pytań i udzielaniu odpowiedzi dotyczących spraw mało istotnych.

Spotkanie upłynęło w pozytywnej, choć niezręcznej atmosferze.

Charakterystyka spotkania z Z.: Nim doszło do spotkania p. M. z Z., korepetytor-ka często otrzymywała od dziewczynki wiadomości SMS z życzeniami urodzinowymi czy z wakacyjnymi pozdrowieniami. Gdy doszło do spotkania, dziewczynka od razu przytuliła byłą korepetytor-kę. Po długim przywitaniu nastąpiła długa rozmowa, w trakcie której Z. dzieliła się z p. M. najdrobniejszymi szczegółami swojego życia. Podczas całego spotkania panowała atmosfera pełna życzliwości i ciepła. Korepetytor-ka również wykazywała ogromne zainteresowanie obecną sytuacją uczennicy oraz jej planami na przyszłość. Tym samym spotkanie zakończyło się wykonaniem pamiątkowego zdjęcia i kolejnym uściskiem.

Charakterystyka spotkania z J.: Do spotkania doszło późnym popołudniem, kiedy to J. wróciła z dodatkowej lekcji języka angielskiego. Gdy zobaczyła korepetytor-kę, na jej twarzy zagościł uśmiech, jednakże rozmowa wskazywała na niewielkie zaangażowanie rozmówców. Spotkanie było kulturalne, jednak nie cechowały go żadne głębsze przeżycia.

Charakterystyka spotkania z K. i D.: Spotkanie odbyło się krótko po powrocie chłopców ze szkoły i trwało 5 minut. Chłopcy kulturalnie przywitali korepetytor-kę i zwięźle odpowiadali na jej pytania, nie angażując się. Pani M. również nie była zbyt- nio zaangażowana w rozmowę. Spotkanie zakończyło się wzajemnym podaniem dłoni i podziękowaniem za poświęcony czas.

Aktualnie żadne z dzieci nie spotyka się z korepetytor-ką, a przypadkowe spotka- nia polegają na przywitaniu się i krótkiej rozmowie. Jedyny wyjątek stanowi przy- padek Z., która sporadycznie przesyła pani M. krótkie wiadomości SMS, dzieląc się z nią najważniejszymi wydarzeniami z życia, takimi jak np. śmierć ukochanej suczki.

KONKLUZJA

Przykład pani M. i jej podopiecznych wskazuje na fakt, iż przyjaźń między dor- ośłym a dzieckiem jest możliwa, jednakże jest ona uwarunkowana wieloma zmienny- mi. Każdy z badanych przypadków okazał się być niezależny i odmienny, jednakże w każdym z nich ważną rolę stanowiły relacje z rodzicami oraz indywidualny zbiór cech korepetytor-ki i ucznia. W sytuacji kiedy relacje z rodzicami były dobre, dziecko nie wykazywało potrzeby szukania bliskości z korepetytor-ką. Jeżeli natomiast relacje te nie zaspokajały podstawowych potrzeb i oczekiwań dziecka, stawało się to podsta- wą do poszukiwania przez dziecko przyjaciela.

Również indywidualne przeżycia badanych dzieci budowały jakość i charakter przebiegu spotkania oraz relacji zachodzącej pomiędzy nim a osobą korepetytor-ki.

Tym samym nie bez znaczenia okazuje się być potrzeba stworzenia nowej definicji przyjaźni w ujęciu relacji przyjacielskiej osoby dorosłej i osoby dziecka. Przyjaźń ta bowiem (zgodnie z przeprowadzanymi badaniami) znacząco różni się od przyjaźni osób tego samego wieku czy tej samej płci. Stąd też przyjaźń w interakcji dorosły – dziecko wymaga odmiennego podejścia również w ujęciu definicyjnym. Wspomnia- ne różnice wynikają przede wszystkim z bezgranicznego zaufania dziecka wobec róż- nych osób (nie tylko przyjaciela). Zaufanie w relacji dorosły – dziecko nie jest zatem głównym fundamentem przyjaźni. Jego miejsce zastępują zrozumienie i poświęcony

czas. Przyjacielem dziecka stać się może zatem osoba, która poświęca mu wystarczająco dużo uwagi, traktując go w sposób podmiotowy, dzieląc się z nim swoimi problemami i wysłuchując jego rad. Pomimo faktu, iż dziecko z wieloma z nich nie będzie potrafiło sobie poradzić, to jednak umiejętność dzielenia się nimi z dzieckiem (na poziomie dziecka) jest kluczem do wzajemnej relacji dorosłego z dzieckiem opartej na zjawisku przyjaźni.

BIBLIOGRAFIA

1. Andrzejuk, I. (2011). *O wartości przyjaźni w życiu człowieka w każdym wieku*. Pobrane z: http://katedra.uksw.edu.pl/001wydarzenia/2011/londyn_2011/PUNO_przyjazn.pdf, 13.12.2017.
2. Gutowska, A. (2013). *Uczenie się w sytuacji przyjaźni w perspektywie andragogicznej*. Pobrane z: <http://dx.doi.org/10.12775/RA.2013.024>, 04.12.2017.
3. *Internetowa encyklopedia PWN*. Pobrane z: <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/relacje%20spo%C5%82eczne.html>, 29.12.2017.
4. Nowak, A., Szafranski, M. (2016). Kompetencje interpersonalne, emocjonalne i społeczne licealistów – projekt edukacyjny „SWAP ON! Przełącz się na integrację!”. W: W. Heller, A. M. Janiak (red.), *Kompetencje interpersonalne w przestrzeni szkoły* (ss. 29-41). Kalisz-Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego.
5. Piętkiewicz, B. (2000). Przyjaźni to zwierzę żyjące parami. *Polityka*, (7), 3-9.
6. Prusiński, T. (2015). *Trudności z badaniem przyjaźni. Psychologiczne i społeczne wymiary współczesnych relacji przyjacielskich*. Pobrane z: <http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/838/03-2015Prusinski.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 11.11.2017.
7. Ratyni, A. (2008). *Przyjaźni w Piśmie Świętym*. Pobrane z: <https://info.wiara.pl/files/old/info.wiara.pl/zalaczniki/2008/05/13/1210695509/1210696060.pdf>, 10.12.2017.
8. Szczepańska, M., Gawęł-Luty, E. (2009). *Przyjaźni jako wartość w relacjach społecznych dzieci i młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
9. Szutta, N. (2010). *Normatywność pojęcia przyjaźni i jego miejsce we współczesnych teoriach etycznych*. Pobrane z: http://www.kul.pl/files/57/roczniki_filozoficzne/2010_58_2/125_szutta.pdf, 27.12.2017.
10. Wasilewska, H. (2013). *Znaczenie przyjaźni w rozwoju psychospołecznym dzieci i młodzieży*. Pobrane z: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nauczyciel_i_Szkola/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)-s83-101/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)-s83-101.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nauczyciel_i_Szkola/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)-s83-101/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)-s83-101.pdf), 24.11.2017.
11. Aronson, E. (2009). *Człowiek – istota społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.